

ČLANCI

2. STR. PRAZNA

Dr. sc. Davor Derenčinović*

DJEČJA PORNOGRAFIJA NA INTERNETU - O KAŽNJIVOSTI POSJEDOVANJA I VIRTUALNOJ DJEČJOJ PORNOGRAFIJI

Razvojem informatičke tehnologije i širenjem Interneta značajno su povećane mogućnosti izrade i distribucije dječje pornografije. Od brojnih aspekata te vrlo raširene pojave, u radu se razmatra posjedovanje dječje pornografije i tzv. virtualna dječja pornografija koja ne nastaje kao posljedica seksualnih zloporaba djece i maloljetnika, već je riječ o kompjutorski generiranim sadržajima. Upozorava se na trend kriminalizacije tih aspekata dječje pornografije i na usklađenost hrvatskog kaznenog prava s međunarodnim pravom, osobito Konvencijom o kibernetičkom kriminalu Vijeća Europe.

1. UVOD

Dosad najveća akcija suzbijanja međunarodnog ringa dječje online pornografije, operacija Cathedral, započela je 1996. godine u SAD. Desetogodišnja djevojčica provela je vikend u kući svoje prijateljice gdje ju je njezin otac nagovorio na seksualni odnos koji je snimio svojom web-kamerom i snimljeni sadržaj distribuirao članovima tzv. Orchid kluba od kojih je preko Interneta primao upute i savjete o zlostavljanju. Tjedan dana nakon tog događaja osumnjičen je za zlostavljanje druge djevojčice. Majka prve djevojčice, pod utjecajem tih sumnji, uspjela je nagovoriti svoju kćer da joj ispriča što se točno dogodilo u kući oca njezine prijateljice tjedan dana prije. Na temelju njezina iskaza policija je uz nalog ušla u kuću osumnjičenog te privremeno oduzela njegov kompjutor, kameru i sav snimljeni materijal. Za seksualno zlostavljanje djece i proizvodnju online dječje pornografije osuđen je na sto godina zatvora, a iz tog pedofilskog ringa još je dvanaest osoba širom SAD osuđeno na zatvorske kazne za proizvodnju i posjedovanje dječje pornografije. To je, međutim, bio tek početak. Pretraživanjem sadržaja oduzetog računala policija je utvrdila da je okrivljeni bio u stalnoj vezi s tri osobe u Engleskoj, od kojih je jedan bio informatički tehničar kojem je policija također na temelju naloga ušla u stan, oduzela kompjutor i pripadajuću opremu. Iz privremeno oduzete opreme utvrđeno je da je

* Dr. sc. Davor Derenčinović, docent na Katedri za kazнено pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

osumnjicheni bio član tzv. Wonderland kluba, ringa dječje online pornografije u kojem je sudjelovalo više od 180 osoba iz čitavog svijeta. U postupku je ustanovljeno da je klub imao sve karakteristike organiziranog pedofilskog ringa na čelu s predsjednikom, tajnikom i članovima upravnog odbora, i da su za visoku razinu sigurnosti bili zaduženi informatičari, također članovi kluba. Poruke i pornografski sadržaji prije razmjene bili su enkriptirani, i to tako kvalitetno da velik broj nije mogao biti korišten na sudu kao dokaz zbog nemogućnosti razbijanja enkripcijskih ključeva. Sveobuhvatnom istragom policija je pronašla fotografije i videosnimke više od 1.200 spolno zlostavljane djece, od čega 750.000 fotografija i oko 1.800 sati digitaliziranih snimki seksualnih aktivnosti odraslih osoba s djecom. Samo kod jednog od osumnjičenih policija je pronašla kolekciju od preko 180.000 fotografija dječje pornografije. Utvrđeno je da je uvjet za članstvo u klubu, u kojem su bili okupljeni i mnogi intelektualci, profesori, liječnici, informatičari, socijalni radnici, suci i ostali, bio izrada 10.000 sadržaja dječje pornografije (fotografija ili filmova) uvrštenih u katalog pedofilskog ringa.¹

Ovo je samo jedna od zastrašujućih priča koja svjedoči o raširenosti dječje pornografije i organiziranosti pedofilskih ringova koji u posljednje vrijeme zbog napretka informatičke tehnologije sve više djeluju transnacionalno. Najveći broj država inkriminira tradicionalnu proizvodnju i fizičku distribuciju dječje pornografije, no uporaba informatičke tehnologije za izradu i svjetske informatičke mreže Interneta za raspačavanje takvih sadržaja otvara pitanje primjenjivosti standarda i instituta kaznenoga prava na ovaj suvremeni pojavni oblik kriminala. Opasnost i štetnost proizvodnje i širenja sadržaja dječje pornografije i povezanost tog pojavnog oblika s različitim oblicima seksualnog iskorištavanja djece i maloljetnih osoba (trgovina djecom, dječja prostitucija, seksualno zlostavljanje djece itd.)² osobito je potencirana uporabom informatičke tehnologije kojom je širenje ideja, maštarija i savjeta te različitog materijala između osoba iz različitih dijelova svijeta postalo lakše, ekonomičnije i brže no ikad prije. Time je, smatra se, i rizik od otkrivanja te kaznenog progona i javne osude daleko manji no kada je za izradu pornografskog materijala korištena manje sofisticirana tehnologija i kada su načini pribavljanja tog materijala bili ograničeni na fizičku distribuciju. Korisnik takvih sadržaja sada više nema potrebe izlagati se opasnosti od otkrivanja u nekom opskurnom miljeu, jer su mu oni brzo i lako dostupni, a sve što mu je potrebno jest osobno računalo, modem i

¹ Second World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children, Yokohama, 17-20 December 2001, Theme Paper on Child Pornography

izv. http://www.csecworldcongress.org/en/yokohama/Background/Theme_papers.htm

² Ibid., str. 18.

priključak na Internet. Danas Internet više nije samo akademska mreža, već svjetska informatička mreža koja je ušla u mnoge domove širom svijeta.³ Procjenjuje se da se oko 7% stanovništva u svijetu koristi Internetom, a od toga njih 90% živi u razvijenim državama. Tradicionalni korisnici pornografskih sadržaja sve se više koriste Internetom, što potvrđuje i velik pad interesa za tiskana izdanja nekih časopisa kao što je *Penthouse*, čija je prodaja od oko 3.500.000 primjeraka godišnje sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća pala na svega 850.000 godišnje u posljednjih nekoliko godina. Također se i gubici tiskanih časopisa "tvrde" pornografije (*hardcore*) procjenjuju na više milijardi USD godišnje.⁴ S druge strane proizvođači i distributeri nezakonitih sadržaja na Internetu ostvaruju velike zarade. Tako je, primjerice, teksaški pornomagnat Thomas Reedy putem svoje kompanije Landslide Productions Inc. zarađivao oko 1,4 milijuna USD godišnje od pretplate koja je iznosila oko 15 USD u prosjeku po pretplatniku. Riječ je bila o mjesečnoj pretplati koja je korisnicima omogućavala pristup najodvratnijim prizorima spolnih zloraba djece koji se uopće mogu zamisliti (*Cyber Lolita and Child Rape*). Reedy je 2001. godine osuđen na 1.335 godina zatvora, što je prva kazna doživotnog zatvora izrečena za distribuciju dječje pornografije putem Interneta.⁵ Jedno istraživanje Sveučilišta u Corku (Irska) iz 1997. godine pokazalo je da se oko 70% sadržaja dječje pornografije nalazi na web-stranicama u Japanu, a ostatak u SAD i u Engleskoj. Ta se statistika postupno mijenja tako da je sve veći broj sadržaja smješten na stranicama u skandinavskim i nekim istočnoeuropskim državama (npr. Rumunjska i Mađarska).⁶ Osim world wide weba, izvori dječje pornografije na Internetu su tzv. online zajednice te različiti forumi i tzv. chat rooms (pričaonice) u kojima se razmjenjuju podaci, informacije te multimedijalni sadržaji dječje pornografije između zainteresiranih i registriranih korisnika.⁷

³ O razvoju Interneta v. DRAGIČEVIĆ, D., *Kompjutorski kriminalitet i informacijski sustavi*, Zagreb, 1999, str. 30.

⁴ Supra, bilj. 1, str. 20.

⁵ Teacher, doctor nabbed in porn probe Police make plea for resources to stop spread of 'evil' JOSH RUBIN, STAFF REPORTER THESTAR.COM, WITH FILES FROM CANADIAN PRESS, Jan. 16, 2003.

⁶ FBI je u Operaciji Ore u siječnju 2003. godine prikupio podatke o kreditnim karticama 7.300 navodnih pretplatnika (britanskih) na stranice s dječjom pornografijom. Među 1.300 osumnjičenih osoba bilo je učitelja, socijalnih radnika, vojnika, liječnika i čak 50 policijskih službenika. Prema navodima policije većina stranica napravljena je i održava se iz država Istočne Europe. Operation Ore: Can the UK cope? <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/2652465.stm>, 13 January 2003.

⁷ Unatoč velikoj tamnoj brojci, posljednji podaci potvrđuju da je sve veći broj otkrivenih online pedofilskih ringova. U SAD se godišnje pokrene više od 400 kaznenih postupaka protiv osoba osumnjičenih za dječju pornografiju putem Interneta i od 1995. godine bilježi se porast od oko 10% godišnje. Supra, bilj. 1, str. 23.

Premda se s potpunom sigurnošću ne može ustanoviti točan broj izvora dječje pornografije na Internetu, nesporno je da svakodnevno raste. Tom širenju pridonose brojni čimbenici, od kojih treba izdvojiti anonimnost korisnika te razvoj i razmjernu dostupnost različitih multimedijalnih tehnika kojom i osobe bez posebnog znanja mogu izraditi i distribuirati nezakonite sadržaje. Na taj način sadržaji nastali ili proizvedeni u jednom dijelu svijeta postaju dostupni velikom broju korisnika u mnogim drugim dijelovima svijeta. S druge strane, represivna vlast države, osim kad se radi o zaštiti pojedinih ustavom zaštićenih vrijednosti, prestaje na njezinim državnim granicama tako da je za učinkovito suzbijanje online dječje pornografije kao pojavnog oblika transnacionalnog kriminala potrebno osigurati međunarodnopravnu suradnju na svim razinama i u svim fazama kaznenoga progona.⁸ Ta je suradnja, međutim, zbog više razloga u praksi otežana. Jedan od tih razloga jest neusklađenost nacionalnih kaznenih zakonodavstava, bilo da je riječ o materijalnom ili procesnom pravu. Ta neusklađenost zbog zahtjeva dvostruke kažnjivosti ili identiteta norme onemogućava pružanje pravne pomoći i/ili izručenje osoba osumnjičenih za dječju pornografiju.⁹ Osim toga, jedan od najvećih problema u vezi s kaznenim progonom dječje online pornografije jest utvrđivanje mjesta počinjenja kaznenog djela koje determinira jurisdikciju nacionalnih sudova i primjenu kaznenog zakonodavstva u prostoru. Tako neki kazneni zakoni mjestom počinjenja kaznenog djela (*locus delicti comissi*) određuju mjesto gdje je počinitelj radio ili bio dužan raditi i u mjestu gdje je u cjelini ili djelomično nastupila posljedica iz zakonskog opisa kaznenog djela (teorija ubikviteta), dok je kod drugih relevantno samo mjesto u kojem je poduzeta radnja kaznenog djela (teorija djelatnosti). Dok se u fizičkom svijetu mjesto počinjenja kaznenog djela uglavnom utvrđuje bez većih poteškoća, u virtualnom kibernetičkom prostoru to može biti mjesto registracije Internet Service providera (ISP), mjesto na kojem je fizički smješten server za upload sadržaja na Internet, mjesto na kojem su prouzročene posljedice kaznenog djela koje doslovno može biti bilo gdje u svijetu itd. Široko određenje mjesta počinjenja kaznenog djela otvara i pitanje

⁸ Primjer uspješne međunarodne suradnje u suzbijanju seksualne zloporabe djece je suradnja švicarske i filipinske policije nakon koje je sud u Baselu 1999. godine osudio 36-godišnjeg švicarskog državljanina na šest godina zatvora zbog seksualnog iskorištavanja djece (13) i proizvodnje dječje pornografije na Filipinima u razdoblju od 1989. do 1996. godine. Žrtve su bili dječaci u dobi od 9 do 16 godina. Swiss Paedophile Sentenced to Jail, Child Pornography and Online Solicitation ECPAT International Newsletter, br. 39 od 1.4.2002.

⁹ O razlozima odustajanja od zahtjeva dvostruke kažnjivosti kod pružanja međunarodne pravne pomoći u kaznenim stvarima v. PIRAGOFF, D. K., International Cooperation in Combating Cyber-Crime and Cyber-Terrorism, paper presented at AIDP Colloquy on Cyber-Crime, Atena, 10-13. travnja 2003.

zablude o protupravnosti, dok razvoj informatičke i posebno multimedijalne tehnologije pri izlaganju nezakonitih sadržaja na Internetu aktualizira problematiku zablude o biću djela. Od brojnih vrlo zanimljivih otvorenih pitanja u vezi s kibernetičkim kriminalom, predmet ovoga rada je online dječja pornografija, i to posebno dva aspekta te pojave – kriminalnopolitički i kaznenopravni aspekti posjedovanja sadržaja dječje pornografije na računalima ili drugim medijima za pohranu podataka i virtualna dječja pornografija kao sadržaj koji u seksualno eksplicitnim aktivnostima ne prikazuje konkretnu djecu ili maloljetne osobe, već osobe koje izgledaju kao djeca ili maloljetne osobe odnosno kod kojeg se radi o kompjutorski generiranim sadržajima seksualno eksplicitnih aktivnosti djece i maloljetnih osoba.

2. KAŽNJIVOST POSJEDOVANJA DJEČJE PORNOGRAFIJE

U većini zakonodavstava posjedovanje pornografskog materijala koji sadrži seksualne zloporabe djece je kazneno djelo. Tako je u čl. 196. st. 1. KZ¹⁰, osim proizvodnje, uvoza, izvoza i raspačavanja, inkriminirano i posjedovanje fotografija, audio-vizualnog materijala ili drugih predmeta pornografskog sadržaja na kojima su snimljena djeca ili maloljetne osobe.¹¹ U usporednom pravu

¹⁰ Iskorištavanje djece ili maloljetnih osoba za pornografiju
Članak 196.

(1) Tko dijete ili maloljetnu osobu snimi za izradbu fotografija, audiovizualnog materijala ili drugih predmeta pornografskog sadržaja, ili posjeduje ili uvozi ili prodaje, ili raspačava, ili prikazuje takav materijal, ili te osobe navede na sudjelovanje u pornografskoj predstavi, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(2) Predmeti koji su bili namijenjeni ili uporabljeni za počinjenje kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka oduzet će se, a predmeti koji su nastali počinjenjem kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka oduzet će se i uništiti.

Kazneni zakon, Narodne novine br. 110/1997, 27/1998, 129/2000 i 51/2001.

¹¹ Pod sumnjom da je počinio kazneno djelo iz čl. 196. st. 1. KZ MUP je u okviru akcije protiv pedofilije na Internetu (Čistilište II), uhitio osobu kod koje je pronađeno 20.000 dječjih pornofotografija skinutih s Interneta protiv koje je kasnije podignuta i optužnica. Riječ je o muškarcu srednjih godina, ocu dvoje djece, koji je radio kao vanjski suradnik u dječjoj ustanovi za organiziranje slobodnog vremena djece i mladeži. U okviru spomenute akcije MUP je od Glavnog tajništva Interpola dobio podatke o kreditnim karticama za koje se pretpostavljalo da ih koriste hrvatski korisnici u plaćanju dječje pornografije na Internetu.

MUP je krenuo u provjeru i ustanovio da su osobe u Hrvatskoj, na čije ime glase kartice, prijavile zloporabu. Iz Kopenhagena je stigla i obavijest da je netko iz Hrvatske pristupao adresama s dječjom pornografijom. U akciji koja je obuhvatila 11 županija, u devet je nađena dječja pornografija, a u sedam je podnesena kaznena prijava zbog iskorištavanja djece za pornografiju. Policija je u jednom slučaju "promašila" pa je vratila privremeno oduzete kompjutere i opremu. Zaplijenjeno je 27 računala, 1.120 kompaktnih diskova, 573 diskete, četiri hard diska, sedam ZIP-ova, dva minidiska i 21 kasetu za kameru. Akcija Čistilište, Večernji list, 17. 11. 2002.

beziznimno se kažnjava izrada i distribucija dječje pornografije, dok posjedovanje pornografskog materijala nije svuda kažnjivo. Ipak, trend je kriminalizacija posjedovanja, pooštavanje zakonske politike kažnjavanja i podizanje dobne granice objekata zaštite kod tih kaznenih djela. Taj je trend razvidan iz razvoja engleskog zakonodavstva koje regulira ovu materiju. Tako Obscene Publications Act iz 1964. godine inkriminira vlasništvo, posjedovanje ili kontrolu nad dječjom pornografijom s ciljem njezina publiciranja radi stjecanja protupravne imovinske koristi. Kažnjivo je samo komercijalno publiciranje, dakle ne i ono koje nije motivirano stjecanjem imovinske koristi. Prema Child Protection Act iz 1978. godine, zaštita je proširena odustajanjem od kriterija da se mora raditi o komercijalnoj distribuciji, ali je i dalje kažnjivost pridržana samo za posjedovanje s ciljem daljnje distribucije nezakonitih sadržaja. Posljednja faza inkriminiranja posjedovanja dječje pornografije je Criminal Justice and Court Justice Act iz 2000. godine prema kojem se distribucija pornografskog materijala kažnjava maksimalnom kaznom do deset godina zatvora, a posjedovanje, bez obzira na to je li riječ o posjedovanju radi daljnje distribucije, kaznom zatvora do pet godina.¹²

Premda u nizozemskom zakonodavstvu posjedovanje dječje pornografije (pa tako i online dječje pornografije) nije izričito inkriminirano, Vrhovni je sud u jednoj odluci iz 1998. godine utvrdio da je i obično posjedovanje, dakle bez obzira na namjeru radi koje se posjeduje (daljnja distribucija), kazneno djelo kod kojeg nema pravne osnove prihvaćanja *de minimis* klauzule. Drugim riječima, nije prihvatljiva obrana isticanjem da je riječ o beznačajnom odnosno bagatelnom kaznenom djelu (npr. da je u posjedu samo jedna fotografija ili neki drugi sadržaj). Za razliku od Engleske i Nizozemske, novi francuski KZ posjedovanje dječje pornografije ne predviđa kao posebno kazneno djelo, premda se ta mogućnost razmatrala u zakonodavnoj reformi koja je u toj državi provedena 2002. godine. No za potrebe kaznenog progona posjedovanje dječje pornografije ipak je neizravno inkriminirano kroz kazneno djelo prikrivanja¹³, no samo pod uvjetom da počinitelj zna da je stvar pribavljena kaznenim djelom ili prijestupom. Kazne propisane za posjedovanje dječje pornografije u navede-

¹² FAYOLLE, L., The implementation of the two Framework Decisions on Trafficking on Human beings and on Sexual exploitation and pedopornography in UK, France and the Netherlands: Harmonisation or unification?, izv. <http://perso.wanadoo.fr/ceric/contributions/contribution-fayolle.rtf>

¹³ Le recel est le fait de dissimuler, de détenir ou de transmettre une chose, ou de faire office d'intermédiaire afin de la transmettre, en sachant que cette chose provient d'un crime ou d'un délit.

Constitue également un recel le fait, en connaissance de cause, de bénéficier, par tout moyen, du produit d'un crime ou d'un délit.

Le recel est puni de cinq ans d'emprisonnement et de 2.500.000 F d'amende.

nim zakonima ne razlikuju se bitno kao niti okolnost je li riječ o posjedovanju dječje pornografije u analognom ili digitalnom obliku. Tako je prema nizozemskom zakonu, ako je riječ o posjedovanju radi komercijalne distribucije, propisana kazna do šest godina zatvora, dok je prema francuskom (za opće kazneno djelo prikrivanja) i engleskom propisana kazna do pet godina zatvora. I prema hrvatskom zakonu propisana je kazna zatvora do pet godina, no za razliku od navedenih zakona - nije razdvojena proizvodnja i raspačavanje od posjedovanja pornografskog materijala, što se može ocijeniti nedostatkom, jer unatoč brojnim prijedorima, većina autora smatra da ipak postoji razlika u težini između običnog posjedovanja te proizvodnje i distribucije dječje pornografije, pa time i osnova za njihovo različito kriminalnopolitičko vrednovanje.

Model inkriminiranja posjedovanja dječje pornografije bez namjere daljnje distribucije predviđen je i u čl. 9. Konvencije o kibernetičkom kriminalu¹⁴ koji govori o "posjedovanju u kompjutorskom sustavu ili na nekom drugom mediju za pohranu podataka"¹⁵. Domet te odredbe ublažen je mogućnošću da države stave rezervu i da ograniče kažnjivost samo na kvalificirane oblike posjedovanja – posjedovanje s namjerom daljnje distribucije, posjedovanje većeg broja odnosno količine sadržaja dječje pornografije itd. Osim posjedovanja dječje pornografije, čl. 9. Konvencije propisuje da su države stranke obvezne u svojim nacionalnim zakonodavstvima inkriminirati i sljedeća ponašanja ako su počinjena neovlašteno i s namjerom (*intentionally and without right*):

- a) proizvodnje dječje pornografije za svrhu njene distribucije putem računalnih sustava;¹⁶
- b) nuđenja ili činjenja dostupnim dječje pornografije putem računalnog sustava;¹⁷
- c) distribuiranja ili prenošenja dječje pornografije putem računalnog sustava;¹⁸
- d) pribavljanja dječje pornografije putem računalnog sustava za sebe ili drugoga.¹⁹

Proizvodnja podrazumijeva svaku izradu pornografskog materijala (u analognom ili digitalnom obliku) sa svrhom njegove distribucije (raspačavanja) putem računalnih sredstava. Nuđenje se sastoji u prikupljanju i obavještavanju

¹⁴ Convention on Cybercrime, ETS, no. 185, Zakon o potvrđivanju Konvencije o kibernetičkom kriminalu, Narodne novine, 9/2002.

¹⁵ possessing child pornography in a computer system or on a computer-data storage medium

¹⁶ producing child pornography for the purpose of its distribution through a computer system

¹⁷ offering or making available child pornography through a computer system

¹⁸ distributing or transmitting child pornography through a computer system

¹⁹ procuring child pornography through a computer system for oneself or for another

drugih osoba o dostupnosti sadržaja dječje pornografije, pri čemu nije važno je li takva ponuda komercijalna ili ne. Učiniti dječju pornografiju putem računalnog sustava dostupnom može se na više načina, npr. tako da se izradi i na www postavi stranica sa sadržajima dječje pornografije (fotografije, filmovi i sl.) ili da se posjetiteljima stranice koja nije u osnovi pornografska učine dostupnim linkovi (veze) na one web-stranice koje sadrže dječju pornografiju. Pod distribucijom (raspačavanjem) ili prenošenjem (transmisijom) može se smatrati aktivno širenje sadržaja dječje pornografije putem Interneta – npr. slanje e-maila koji u prilogu (*attachment*) sadrži dječju pornografiju ili pak komunikacija uz pomoć Napstera kojim se mogu razmjenjivati audio-vizualni sadržaji dječje pornografije itd. Pribavljanje dječje pornografije znači aktivno prikupljanje takvih sadržaja s Interneta, npr. kopiranjem datoteka s web-stranica na vlastito računalo ili na neki drugi medij za pohranu podataka (disketu, CD, zip-drive itd.).²⁰

Većina navedenih oblika računalnih manipulacija sadržajima dječje pornografije nesporna je s aspekta kriminalizacije. Najviše je dvojbi upravo kad se radi o posjedovanju dječje online pornografije. U prilog kriminalizacije posjedovanja navodi se da je dječja pornografija u svim svojim oblicima, koji uključuju i posjedovanje, jedan od finalnih aspekata spolnog zlostavljanja djece i maloljetnih osoba i kao takva predstavlja oblik seksualnog iskorištavanja tih kategorija osoba koje je zabranjeno temeljnim međunarodnopravnim dokumentima kojima se zaštićuju njihova prava (Konvencija o pravima djeteta, Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, Stockholmska deklaracija, Konvencija o kibernetičkom kriminalu itd.). U prilog kriminalizacije posjedovanja govori i zaštitna funkcija kaznenoga prava. Apologeti takvog pristupa ističu da tijela kaznenog progona moraju u suzbijanju online dječje pornografije svoje napore usmjeriti u dva pravca: prvi je zaštita djece koja se seksualno iskorištavaju u izradi pornografskog materijala gdje god je to moguće, a drugi je razbijanje mreže trgovanja odnosno razmjene takvog materijala inkriminiranjem i procesuiranjem prikupljanja i posjedovanja dječje pornografije. U smislu zaštite djece vrlo je važno reducirati zahtjev za online dječjom pornografijom kroz kriminalizaciju posjedovanja, koje time postaje vrlo riskantna i opasna aktivnost za svakoga tko se na to odluči. Protivnici kriminalizacije posjedovanja dječje pornografije ističu da se kaznenim progonom osoba koje posjeduju dječju pornografiju gube dragocjeni svjedoci za kazneni progon proizvođača i distributera takvih sadržaja koji su najodgovorniji za seksualno iskorištavanje djece i maloljetnih osoba, da se time primjenjuje kaznenopravna represija prema osobama kojima je potrebna pomoć (jer se kod mnogih radi o adiciji kao posebnom obliku psihopatologije) te da se time ugrožava ustavom

²⁰ Convention on Cybercrime Explanatory Report, adopted on 8 November 2001, str. 19.

i međunarodnim pravom zajamčena zaštita privatnosti građana. Oni nadalje ističu da identifikaciju žrtava kod dječje pornografije nije moguće ostvariti kažnjavanjem posjednika jer se uglavnom radi o trećim osobama koje nemaju kontakata s proizvođačima dječje pornografije i koji ne znaju o kojoj se žrtvi konkretno radi.²¹

Zahtjev za kriminalizacijom posjedovanja dječje pornografije polazi od pretpostavke da se represivnim nastupom prema klijentima, odnosno osobama koje se koriste takvim materijalom, može na učinkovit način suzbiti proizvodnja takvog materijala i njegova distribucija. Zbog vrlo jasne logike ograničenja ponude utjecajem na smanjivanje potražnje potrebno je svaki postupak od proizvodnje do korištenja (posjedovanja) nezakonitih sadržaja obuhvatiti prijetnjom kaznenog progona. Ovdje se nazire sličnost s trendovima inkriminiranja dječje prostitucije. Naime čak i one države koje su vrlo tolerantne kad je riječ o prostituciji punoljetnih osoba, npr. Nizozemska, slijede trend preuzetih obveza iz Fakultativnog protokola UN da se potpuna zaštita osoba mlađih od osamnaest godina ne postiže samo kaznenim progonom onih koji trguju odnosno podvode te osobe radi pružanja seksualnih usluga već i prijetnjom kaznenim progonom onih koji se takvim uslugama koriste. Potrebno je, dakle, predvidjeti kažnjivost ne samo za opskrbljivače dječjom pornografijom (*supply side*) već i za korisnike dječje pornografije (*demand side, client side*). U skladu s tim je i stajalište Odbora o pravima djeteta, koji provodi monitoring Konvencije o pravima djeteta, da seksualno iskorištavanje djece, bez obzira na to o kojem se obliku iskorištavanja radi, mora biti kriminalizirano. Prema navodima onih koji se zalažu za kriminalizaciju posjedovanja dječje online pornografije, povezanost seksualnih zloporaba djece i dječje pornografije najbolje se očituje upravo kod posjedovanja dječje pornografije. Naime, istraživanja pokazuju da osobe kod kojih je pronađena dječja pornografija i same seksualno zlostavljaju djecu ili ih na temelju prikupljenog materijala namjeravaju zlostavljati u budućnosti. Tako je, prema istraživanju koje je 1997. godine provela Inspekcija poštanske službe u SAD, od ukupno 828 uhićenih osoba zbog posjedovanja dječje pornografije njih više od 35% prije seksualno iskorištavalo djecu. To, kao i neka druga istraživanja, vodi zaključku da su osobe koje posjeduju dječju pornografiju sklonije stvarnom ili potencijalnom seksualnom zlostavljanju djece.

Otpor kriminalizaciji posjedovanja dječje pornografije pružaju zastupnici liberalističkih teorija. Prema njima, dobro i zlo su kulturalno definirane kategorije. Ono što je danas nemoralno, sutra može postati moralno. Ono što je danas društveno neprihvatljiva opscenost, sutra može evoluirati u priznati, pa i estetski

²¹ TAYLOR, M., Victim Identification, Child Pornography and Online Solicitation ECPAT, International Newsletter, br. 39 od 1.4.2002.

erotizam. U cjelini, pitanje morala jest pitanje kulturalne dinamike, a slobodno izražavanje seksualnih preferencija pomaže ljudima odrediti vlastitu seksualnu identifikaciju. Stoga ljudima treba omogućiti slobodan pristup svim seksualnim sadržajima bez ikakvih ograničenja. S obzirom na to da su ljudi racionalna bića, oni će znati razumno izabrati primjereno seksualno ponašanje u granicama kulture kojoj pripadaju. Toliko dugo dok se ljudi tim sadržajima koriste samo u svrhu svojih seksualnih maštarija ili se bave tim sadržajima s osobama koje na to pristaju, društvo nema pravo represivne intervencije u takve odnose. Kazneno-pravna intervencija opravdana je tek u slučaju kada konzumiranje takvog materijala od jedne osobe ozbiljno ugrožava prava drugih, kao što su pravo na slobodu, život ili zdravlje.²² Ekstremni liberalizam zalaže se za jednakopravnost tretmana različitih kategorija ovisnika. Tretiranje osoba koje posjeduju dječju pornografiju kao da se radi o najtežim kriminalcima nikako im ne može pomoći da prevladaju svoje probleme. Njima je, kao i ovisnicima o drogama, potrebna pomoć u prevladavanju problema, a ne kazneni progon. Osim toga, kritičari modela kriminalizacije posjedovanja dječje pornografije ističu da bi dosljedna provedba odredbe o kažnjivosti posjedovanja dječje pornografije mogla dovesti do, u najmanju ruku, apsurdnih situacija. Ako je, naime, dopušteno upustiti se u seksualne odnose s osobom iznad određene dobne granice (koja se u različitim državama kreće od četrnaest do osamnaest navršenih godina života), nelogično je inkriminirati zapis, bez obzira na njegovu formu, o tom događaju. Ovdje se opravdano postavlja pitanje kriminalnopolitičke utemeljenosti modela prema kojem pravni poredak ne utvrđuje nikakve štetne posljedice za punoljetnu osobu koja ima seksualni odnos s maloljetnom osobom sve do trenutka stvaranja zapisa o tom odnosu i bez obzira na dobrovoljnost kao osnovu njegove kreacije te na korištenje tog zapisa samo za osobne potrebe. Da nije riječ tek o hipotetskim konstrukcijama, govori i činjenica da se u više navrata pod kvalifikacijom posjedovanja dječje pornografije, u usporednoj sudskoj praksi, raspravljalo o slučajevima koji se, neupućenom promatraču, opravdano mogu učiniti apsurdnim. U predmetu *R v. Sharp* iz 1999. godine Prizivni je sud Britanske Kolumbije (Kanada) ocijenio da je zakonska odredba o zabrani posjedovanja virtualne dječje pornografije (o pojmu virtualne dječje pornografije v. pod 3) suprotna ustavom zajamčenom pravu na zaštitu privatnosti.²³ Iz mišljenja predsjednika sudskog vijeća u tom predmetu proizlazi kako “nema pouzdanih dokaza da posjedovanje dječje pornografije znakovito povećava opasnost da djeca postanu objekti spolnih zloporaba” te da je ono što ljudi drže u svojim kućama izražaj njihova samoodređenja: “Njihove knjige, dnevnici, slike, odjeća

²² LINZ, D. & MALAMUTH, N., *Pornography*. London: Sage Publications, 1993.

²³ *Regina v John Robin Sharpe*, BCCA 1999 416, Docket CA025488, 30 June 1999.

i ostale osobne stvari odraz su njihovih uvjerenja, mišljenja i savjesti.” Zabrana sadržana u biću kaznenog djela mora biti u suglasju s načelom fundamentalne pravednosti (*fundamental justice principle*) koje proizlazi iz ustava i koje zahtijeva da rizik od nastupanja društvene štete (*social harm*) mora biti takav da opravdava ograničenje ustavom zajamčenog prava kroz primjenu represivne norme kaznenog prava. Premda sama priroda pornografskog materijala na koji se zabrana odnosi može ublažiti pravnu snagu ustavne garancije prava na slobodno izražavanje i zaštitu privatnosti, ona je ne može u potpunosti negirati jer se pravo na slobodno izražavanje odnosi i na one vrste izražavanja koje su za većinu ljudi uznemirujuće i šokantne. Što je zabranjena aktivnost bliža interesima zaštite nekog ustavnog prava (npr. prava na slobodu govora), to veća mora biti stvarna društvena šteta (*social harm*) koja opravdava tu zabranu.²⁴

Objekt radnje kod posjedovanja je pornografski materijal koji prikazuje “seksualno eksplicitno ponašanje” djece ili maloljetnih osoba međusobno ili s punoljetnim osobama. Pojam “seksualno eksplicitno ponašanje” podrazumijeva sljedeće: a) spolni odnošaj i s njim izjednačenu spolnu radnju (imisivno-receptivne radnje) između djece ili između odraslih osoba i djece istog ili suprotnog spola, b) različite vrste bestijalnosti, c) masturbaciju, d) sadističke ili mazohističke zloporabe djece, e) lascivno izlaganje djetetovih genitalija ili dijelova tijela u predjelu pupka. Nije pritom važno je li riječ o stvarnom ili simuliranom seksualno eksplicitnom ponašanju. Zaštićena su djeca i maloljetne osobe jer se prema Konvenciji o pravima djeteta “djetetom” smatra svaka osoba mlađa od osamnaest godina života (čl. 1).²⁵ Posjedovanje kao faktična vlast nad stvari razlikuje se od ostalih oblika dječje pornografije, premda u nekim državama sudska praksa nema sasvim jasne kriterije razgraničenja posjedovanja od izrade dječje pornografije. Tako je, primjerice, u predmetu *R. v. Graham Westgarth Smith* prvostupanjski sud utvrdio da je okrivljenik koji je primio elektroničku poštu (*e-mail*) s prilogom (*attachment*) u kojem je bila fotografija gole djevojčice kriv za izradu (*making*), a ne za posjedovanje (*possession*) dječje pornografije.²⁶ Nakon što je otvorio prilog i pregledao fotografiju, okrivljenik ju nije izbrisao iz svog sandučića za prijam elektroničke pošte (*inbox*). Osnova optužbe za izradu, a ne za posjedovanje, bila je u tome što je fotografija upućena na njegovu adresu temeljem izričitog zahtjeva sadržanog u posebnom e-formularu iz kojeg je razvidno da se radilo o prikupljanju (*soliciting*) nezakonitih sadržaja, a ne o slučajnom primitku elektroničke pošte od nepoznatog pošiljatelja. Kod posjedo-

²⁴ Ibid.

²⁵ United Nations Convention on the Rights of the Child, izv. <http://www.unicef.org/crc/>

²⁶ AKDENIZ, Y., Court of Appeal Clarifies the Law on Downloading Pornography from the Web, Computer Law and Security Report, Vol. 18, No. 2/2002, str. 433-434.

vanja online dječje pornografije postavlja se pitanje medija na kojem se takav materijal nalazi. Može biti spremljen (kopiran) na osobnom računalu (*hard disk*), ali se može nalaziti i na drugim medijima za pohranu podataka (disketa, CD, zip-drive itd.). Sporno je, međutim, može li se posjedovanjem, ili pak izradom, smatrati i automatska pohrana sadržaja u privremenu Internet mapu. Naime i bez posebnog kopiranja datoteka u određene mape, računalo automatski pohranjuje stranice odnosno sadržaje u posebnu mapu koja se najčešće naziva *temporary Internet folder* koji sadrži zapise o stranicama odnosno sadržajima koje je korisnik računala posjećivao. O tom zanimljivom pitanju raspravljalo se u predmetu *R. v. Mike Jason* u kojem je okrivljeni osuđen na dvanaest mjeseci zatvora zbog toga što je policija u njegovom računalu u privremenoj Internet mapi pronašla veći broj fotografija dječje pornografije. Prije dolaska policije u stan okrivljenik je izbrisao sve fotografije iz navedene mape, ali ih je posebnim tehnikama policija uspjela pronaći i otvoriti. U tom je predmetu sud zauzeo stajalište da pretraživanje Interneta s namjerom da se pronađu sadržaji dječje pornografije predstavlja kazneno djelo izrade, a ne posjedovanja dječje pornografije, pod uvjetom da je fotografija razvidna u pretraživaču i da je počinitelj svjestan da se fotografija automatski sprema (kopira) u privremenu Internet mapu. To znači da za kvalifikaciju izrade nije potrebno otvarati novu mapu ili fotografije spremati (kopirati) u već postojeće mape, već je dovoljno da počinitelj zna (*mens rea* requirement) da će te fotografije računalo automatski spremati (kopirati) u privremenu Internet mapu.²⁷ Konvencija o kibernetičkom kriminalu u čl. 9. otklanja dvojbu o čemu se u takvim situacijama radi – pribavljanjem dječje pornografije putem računalnog sustava za sebe ili drugoga (procuring) smatra se i svako spremanje podataka na računalo bez obzira na to je li riječ o spremanju koje automatski obavlja računalo ili o spremanju pojedinih datoteka od strane korisnika u posebne mape.

3. KRIMINALIZACIJA VIRTUALNE DJEČJE PORNOGRAFIJE I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U većini kaznenih zakonodavstava kažnjiva je samo ona dječja pornografija u kojoj su objekti seksualnog iskorištavanja stvarna djeca ili maloljetne osobe. Polazi se od pretpostavke da je u takvim situacijama snimanje djece ili maloljetnih osoba samo jedna od faza seksualnog iskorištavanja koja se gotovo redovito pojavljuje uz trgovinu djecom, dječju prostituciju i ostale oblike seksualnih zloporaba. U tom se sklopu dječja pornografija javlja kao dokaz

²⁷ Ibid.

seksualnog zlostavljanja djeteta, dakle kao dokaz zločina, a s obzirom na to da ima instrumentalni karakter, tj. da se njime na izravan način ohrabruju i drugi da seksualno zlostavljaju djecu i da se sadržajima dječje pornografije i djecu navodi na sudjelovanje u takvim aktivnostima, dječja pornografija je zločin za sebe. U posljednje vrijeme, međutim, razvojem tehnologije povećane su mogućnosti različitih audio-vizualnih manipulacija i na tržištu se pojavljuje sve veći broj pornografskih sadržaja koji nisu rezultat seksualnog zlostavljanja djece i maloljetnih osoba, već se radi o npr. snimanju seksualno eksplicitnih sadržaja punoljetnih osoba koje izgledaju kao djeca ili maloljetne osobe kao i o stvaranju tzv. kompjutorski generiranih sadržaja koji prikazuju scene dječje pornografije. Takav je razvoj doveo i do legislativnih izmjena u nekim državama koje su, uz tradicionalnu dječju pornografiju, odlučile inkriminirati i tzv. virtualnu dječju pornografiju, odnosno, kako je neki nazivaju, pseudopornografiju. Takav prošireni pojam dječje pornografije propisan je i čl. 9. Konvencije o kibernetičkom kriminalu u kojem je određeno da izraz "dječja pornografija" uključuje pornografski materijal koji vizualno prikazuje:

- a) maloljetnika kako sudjeluje u seksualno eksplicitnom ponašanju;²⁸
- b) osobu koja izgleda kao maloljetnik koji sudjeluje u seksualno eksplicitnom ponašanju;²⁹
- c) realistične slike koje predstavljaju maloljetnika kako sudjeluje u seksualno eksplicitnom ponašanju.³⁰

Dok je *ratio legis* zaštite tzv. stvarne dječje pornografije zaštita konkretnog djeteta ili maloljetne osobe od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, inkriminiranje drugih dvaju oblika dječje pornografije je zaštita od potencijalne afirmacije supkulture koja favorizira seksualno iskorištavanje djece. Kod brojnih osoba osumnjičenih za seksualnu zloporabu djece pronađene su fotografije i drugi sadržaji dječje pornografije. Pedofili se koriste dječjom pornografijom ne samo radi seksualne stimulacije već u njima pronalaze i opravdanje za svoje postupke. Osim toga dječja pornografija, stvarna ili virtualna, služi pedofilima kao sredstvo uvjeravanja djece, potencijalnih žrtava, da s njima stupe u spolne odnose. Brojni su primjeri komunikacije pedofila s djecom u tzv. chat rooms u kojima su djeci upućivane fotografije i filmovi pornografskog sadržaja kako bi ih se uvjerilo da takve aktivnosti nisu ništa neobično niti neprirodno. Očigledna opasnost i društvena neprihvatljivost dječje pornografije, bila ona stvarna ili virtualna, ne proizlazi iz metode odnosno načina na koji se ona proizvodi, već

²⁸ a minor engaged in sexually explicit conduct

²⁹ a person appearing to be a minor engaged in sexually explicit conduct

³⁰ realistic images representing a minor engaged in sexually explicit conduct

upravo iz neprihvatljivosti sadržaja koji afirmira. S druge strane, protivnici kriminalizacije virtualne dječje pornografije navode da je takva zabrana preširoka i da ne odgovara zahtjevu određenosti sadržanom u načelu zakonitosti (*lex certa*). Osim toga, ona ograničava ustavom zajamčenu slobodu izražavanja, pa bi dosljednom primjenom zabrane virtualne dječje pornografije u značajnoj mjeri bila ograničena sloboda umjetničkog, znanstvenog i kakvog drugog društveno prihvatljivog i korisnog djelovanja. Nakon što je u SAD 1996. godine donesen Zakon o sprječavanju dječje pornografije, o pitanju ustavnosti zabrane virtualne dječje pornografije raspravljalo se 2002. godine i pred Vrhovnim sudom u predmetu *Ashcroft v. Free Speech Coalition*.³¹ Vrhovni je sud nakon duljeg razmatranja ustavnosti toga zakona donio odluku da je zabrana virtualne dječje pornografije suprotna pravu na slobodu govora (*free speech*) sadržanom u Prvom amandmanu na Ustav SAD. Pri donošenju odluke Vrhovni sud bio je vezan vlastitim odlukama iz predmeta *Miller v. California* i *New York v. Ferber*.

Prema stajalištu Vrhovnog suda u predmetu *Miller v. California*, pornografija može biti zabranjena samo ako je opscena³², no pornografija koja uključuje djecu zabranjena je bez obzira na to je li opscena ili ne jer je državni interes zaštititi djecu iskorištavanu u procesu produkcije odnosno nastanka takve pornografije (*New York v. Ferber*) i kazneno progoniti one koji promoviraju takvu seksualnu eksploataciju. Zakon o sprječavanju dječje pornografije je preširok i neodređen jer zabranjuje sadržaje koji niti su opsceni niti su nastali kao posljedica seksualnog iskorištavanja stvarne djece. Kongres može proglasiti zakon kojem je cilj zaštita djece od različitih vrsta zloporaba. Međutim sama mogućnost da bi zločin mogao biti počinjen *per se* nije dostatna da bi opravdala ograničenje slobode govora kao ustavom zajamčene kategorije. Sloboda izražavanja ne smije biti zabranjena samo zato što se odnosi na sadržaje koji napadaju naše osjećaje. Prvi amandman zabranjuje zakonodavcu da donosi zakone koji bi diktirali što ljudi smiju vidjeti, pročitati, govoriti ili slušati. Sloboda izražavanja ima svoje granice – inkriminiranje uvrede, poticanja, opscenosti i pornografije proizvedene iskorištavanjem stvarne djece. Dok te kategorije mogu biti zabranjene, a da se ne krši Prvi amandman, niti jedna od njih ne podrazumijeva govor zabranjen predmetnim zakonom. Taj zakon, smatrao je Vrhovni sud, zabranjuje izražavanje bez obzira na njegovu ozbiljnu književnu, umjetničku, političku ili znanstvenu vrijednost. On zabranjuje vizualizaciju ideje – prika-

³¹ *Ashcroft v. Free Speech Coalition*, Certiorari to the United States Court of Appeals for the Ninth Circuit, No. 00—795. Argued October 30, 2001—Decided April 16, 2002

³² O utvrđivanju pojma opscenosti i granicama slobode izražavanja v. u presudi Europskog suda za ljudska prava u predmetu *Müller protiv Švicarske* iz 1988. godine.

zivanje djece i maloljetnika uključenih u seksualnu aktivnost – što je činjenica današnjeg vremena i što je temom u umjetnosti i literaturi tijekom povijesti.³³ Vrhovni je sud odluku obrazložio i time da predmetni zakon ne uvažava standarde određene presedanom u predmetu *Miller* prema kojem sadržaj mora biti otvoreno ofenzivan u svjetlu društvenog morala (*community standards*) i mora mu nedostajati ozbiljna književna, umjetnička, politička ili znanstvena vrijednost. Zakon zabranjuje bilo kakvo prikazivanje seksualno eksplicitne aktivnosti bez obzira na način na koji je ona prezentirana. Fotografije djece i maloljetnika uključenih u seksualno eksplicitne aktivnosti ne moraju u svakoj situaciji kršiti standarde zajednice (društveni moral). Zakon zabranjuje čak i ono izražavanje koje ima ozbiljnu iskupljujuću vrijednost (*redeeming value*) kao što su filmovi, literatura, kazališne predstave itd. Naime prema tom zakonu, ako ti filmovi sadrže i samo jedan nuzgredni prikaz seksualne aktivnosti koja ne mora nužno biti opscena, svako tko proizvodi i posjeduje takav film može biti kažnjen vrlo strogim kaznama, a da se uopće ne procjenjuju stvarne vrijednosti toga rada. Umjetnička vrijednost nekog rada ne ovisi o prisutnosti jedne eksplicitne scene. Iskupljujuća vrijednost rada ocjenjuje se s obzirom na rad u cjelini. Ako je eksplicitna scena dio priče, tada rad sam za sebe ne postaje opscen bez obzira na to je li ta scena, ako se promatra izdvojeno, opscena. Temelj zabrane stvarne dječje pornografije je intrinzična povezanost dječje pornografije sa seksualnim zloporabama djece, i to u dva smjera. U prvom redu, dječja pornografija je stalan zapis (permanentni) zlouporabe djeteta. Kao takav, njegova stalna cirkulacija šteti djetetu nad kojim je zlouporaba počinjena. Drugo, s obzirom na to da je trgovina dječjom pornografijom uvjetovana ekonomskim motivima, država ima interes zatvoriti tu distribucijsku mrežu. Bez obzira na razlog zabrane, uvijek je važno utvrditi neposrednu vezu

³³ Na riječi da previše striktna primjena zakona iz 1996. ograničava umjetničku slobodu, sudac Antonin Scalia reagirao je oštro: “Pa što? Pokušavam se sjetiti nekog velikog umjetničkog djela koje bi nam bilo oduzeto time što ne smijemo gledati djecu u snošaju”. Na to je Louis Sirkin, predstavnik udruge pornografa, “iz rukava” izvukao primjer *Limenog bubnja*, ekranizacije romana Gunthera Grassa koja je 1979. dobila Oscara kao najbolji strani film, a spomenuti su i filmovi s Brooke Shields poput *Slatke male* i *Plave lagune*. Neki suci ustali su u zaštitu umjetničkih sloboda; sutkinja Sandra Day O’Connor podsjetila je vladinog zastupnika na scenu u *Trafficu*, ovogodišnjem dobitniku četiriju Oscara, u kojoj malodobna narkomanka leži u krevetu s mnogo starijim dilerom. Sudac Stephen Breyer bio je još konkretniji: “Odem u dućan koji prodaje videovrpce i kupim tri filma: *Traffic*, *Lolitu* i *Titanic*. U svakom je prikazana simulirana seksualna aktivnost nekog tko ima 17 ili manje godina. Jesam li ja po vašem tumačenju kriv za posjedovanje dječje pornografije?” Zamjenik državnog odvjetnika Paul Clement pokušao se “izvaditi” spetljanim objašnjenjem da Vlada samo pokušava zaštititi djecu, a ne uhititi ljude koji gledaju *Traffic*, a dodao je da po njegovu mišljenju film ne bi bio lošiji da je ta scena izbačena. *Titanic* na udaru zakona o dječjoj pornografiji?, *Klik* magazin, 31.10.2001.

(*proximate link*) između sadržaja i zločina kojim je taj sadržaj produciran. Za razliku od sadržaja u predmetu *Ferber* koji je sam kriminalnoga porijekla, Zakon o sprječavanju dječje pornografije zabranjuje izražavanje koje nije stalan zapis zločina i koje ne ostavlja konkretnu žrtvu u fazi vlastite produkcije. Drugim riječima, virtualna dječja pornografija nije intrinzično povezana sa seksualnom zloporabom djeteta. To što bi ona eventualno mogla voditi takvim zloporabama, ne predstavlja neposrednu vezu, već daleku i indirektnu. To znači da šteta (*harm*) ne proizlazi izravno iz određene vrste sadržaja odnosno izražavanja, već ovisi o nekim nekvantificiranim potencijalnim i budućim kaznenim djelima. Pravo sadržano u Prvom amandmanu ne znači da država ima pravo ograničiti odraslim osobama da konzumiraju samo ono što je primjereno za djecu. Bez obzira na to što virtualna dječja pornografija može biti uporabljena od pedofila koji bi je mogli prezentirati potencijalnim žrtvama da uklone njihove inhibicije, to nije dovoljna osnova za kriminalizaciju i ograničavanje temeljnih prava građana.

Pri razmatranju ustavnosti kriminalizacije virtualne dječje pornografije postavlja se pitanje na koji način tolerirati nešto što je u svojoj osnovi netolerantno i društveno neprihvatljivo. To je ono što Karl Popper naziva “paradoksom tolerancije” koji znači da u cilju promicanja tolerancije do krajnjih granica društvo mora tolerirati i one sadržaje koji su u svojoj osnovi netolerantni i neprihvatljivi za većinu ljudi.³⁴ Globalizacija ostvarena širenjem Interneta kao najvećeg svjetskog “tržišta ideja” spomenuti “paradoks tolerancije” pomiče do krajnjih granica. Na taj paradoks velikim djelom utječe kulturalni relativizam jer ono što se u jednoj državi smatra netolerantnim i neprihvatljivim, u nekoj drugoj je s aspekta slobode izražavanja sasvim prihvatljivo i posljedica je prihvaćanja koncepta slobode širenja najrazličitijih ideja. Tako je, primjerice, u Danskoj zakonom zabranjena uporaba posebnih programa kojima se onemogućava da djeca kao korisnici informatičke tehnologije posjećuju određene Internet stranice (*filtering software*) jer se time ograničava sloboda izražavanja što je u izravnoj kontradikciji s temeljnim postulatima socijalne kulture u toj državi.³⁵ Nema nikakve sumnje da se sloboda izražavanja odnosi i na one sadržaje koji su izvan koncepta društveno prihvatljivih ideja.³⁶ Svrha zaštite slobode izražavanja je u tome da se spriječi ograničavanje slobodne razmjene

³⁴ POPPER, K., *The Open Society and its Enemies*, Routledge, 1966.

³⁵ Terms of Reference on Child Pornography on the Internet, Advisory Council of Jurists, Asia Pacific Forum of National Human Rights Institutions, Background Paper, 2000, izv. http://www.asiapacificforum.net/jurists/child_porn/terms_ref.htm

³⁶ Članak 10. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda navodi da pravo na slobodu izražavanja “obuhvaća slobodu mišljenja kao i primanja i širenja informacija i ideja.” U slučaju *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (1976) Sud je razmatrao predstavlja li osuda osobe koja je objavila priručnik namijenjen školskoj djeci u kojem su bili sadržani savjeti seksualne prirode kršenje prava po članku 10. Iako je Sud ocijenio da je država postupala unutar slobode ocjenjivanja kad se pozivala na odredbu o zaštiti morala iz drugog stavka, Sud je ipak

ideja koje je osnova funkcioniranja demokratskog društva utemeljenog na poštovanju različitosti. Treba, međutim, voditi računa o tome da se kod "izražavanja" i "govora" radi o konceptualiziranim pojmovima ograničenim na sadržaje koji nisu suprotni: interesima državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, sprječavanja nereda i zločina, zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanja odavanja povjerljivih informacija ili interesima očuvanja autoriteta i nepristranosti sudbene vlasti.³⁷ Imajući to u vidu, za virtualnu dječju pornografiju može se reći da predstavlja antitezu ideala slobode izražavanja i funkcije koju taj ideal ima u nekom društvu. Ako i društvo mora prihvatiti netolerantne sadržaje izražavanja, to je zbog pretežnog društvenog interesa koje takav pluralizam donosi. Kada je riječ o dječjoj pornografiji, bila ona stvarna ili virtualna, ne može biti govora o pretežnom društvenom interesu. Osnova zabrane virtualne dječje pornografije stoga nije samo u tome što bi ona mogla izazvati društvenu štetu, već zbog toga što je ona univerzalno nemoralna i što ne podliježe moralnom relativizmu.

Da to stajalište dijeli većina država europskog pravnog kruga, svjedoči i činjenica da je i zabrana virtualne dječje pornografije našla svoje mjesto u čl. 9. Konvencije o kibernetičkom kriminalu Vijeća Europe. Ta je odluka rezultat prihvaćanja koncepta da bi protektivnu funkciju kaznenoga prava, kada je o dječjoj pornografiji riječ, trebalo interpretirati neovisno o standardima slobode izražavanja. Iz perspektive Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda to znači da postoji zakonita socijalna potreba (*legitimate social need*) za zaštitom društva od štetnih posljedica virtualne dječje pornografije i da u tome treba tražiti osnovu kriminalizacije tog pojavnog oblika. Međutim, kako bi se maksimalno ograničile mogućnosti da se pod virtualnom dječjom pornografijom smatra ono što to u osnovi nije (npr. umjetničko djelo, film i sl.), potrebno je odrediti granice djelovanja protektivnih mehanizama kaznenoga prava. Kao model za to nameće se rješenje iz čl. 9. Konvencije o kibernetičkom kriminalu koja govori o "neovlaštenom postupanju", što znači da se državama

izrazio svoj stav o ulozi prava na slobodu izražavanja u demokratskom društvu: "Sloboda izražavanja jedan je od bitnih temelja takvog društva, jedan od bitnih uvjeta za njegov napredak i za razvoj svakog čovjeka... To je primjenjivo se namo na informacije ili ideje koje su povoljno primljene ili su smatrane neškodljivim ili bez važnosti već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju državu ili ma koji dio pučanstva. Takvi su zahtjevi pluralizma, tolerancije i otvorenosti mišljenja bez kojih nema demokratskog društva." U drugom slučaju u kojem je bila u pitanju odredba o zaštiti morala podnositelji zahtjeva su tvrdili da je činom konfiskacije nekoliko seksualno eksplicitnih crteža i novčanim kažnjavanjem umjetnika zbog objavljivanja opscenog materijala (*Müller i dr. protiv Švicarske*, 1988) švicarska vlada prekršila članak 10. Sud je utvrdio da pojam izražavanja iz čl. 10. sadržava i umjetničko izražavanje koje pruža mogućnost sudjelovanja u javnoj razmjeni kulturnih, političkih i socijalnih informacija i ideja svih vrsta. Kratak vodič kroz Europsku konvenciju o ljudskim pravima, Zagreb, 1996, str. 83.

³⁷ Ibid., str. 82.

stranakama ostavlja dovoljno pravnog prostora da predvide isključenje protu-pravnosti onih sadržaja koji u jednom svom dijelu možda i predstavljaju virtu-alnu ili čak stvarnu dječju pornografiju (npr. scena simulirane seksualno ekspli-citne aktivnosti djeteta ili osobe koja izgleda kao dijete u nekom filmu), no kod kojih je taj dio u funkciji cjelokupne umjetničke, književne, filmske ili kakve druge suštinske vrijednosti. Upravo je ta suštinska vrijednost onaj društveno prihvatljivi cilj koji opravdava ekstenziju slobode izražavanja i na one sadržaje koji su inače, izvan toga konteksta, društveno neprihvatljivi i zabranjeni. Jednako bi trebalo tretirati obično posjedovanje virtualne dječje pornografije, pa čak i njezinu izradu, osim ako se ona poduzima radi distribucije, bila ona komercijalna ili ne. Premda u tom slučaju ne može biti govora o ovlaštenom postupanju (kao u društveno prihvatljivim djelima – npr. umjetnosti), aktiviranje mehanizama kaznenoga prava u takvim situacijama bilo bi u suprotnosti s načelom ograničenja kaznenopravne prisile i s ultimativnošću kaznenopravne zaštite. To je prostor u kojem bi kazneno pravo trebalo prepustiti prvenstveno nekim drugim preventivnim mehanizmima. U tom smislu valja konstatirati da Konvencija ostavlja dovoljno prostora državama strankama da isključe protu-pravnost i kažnjivost onih ponašanja koja bi prema pravnomehanicističkom kriteriju inače bila kažnjiva. S druge strane, svaka komercijalizacija dječje pornografije, bila ona stvarna ili virtualna, kroz proizvodnju i distribuciju zaslužuje najoštriju društvenu osudu i kaznenopravnu intervenciju. Argument da samo stvarna dječja pornografija koja je, uz ostalo, i permanentni zapis o zločinu, mora biti podvrgnuta kaznenopravnim mehanizmima nije osnovan jer svako širenje netolerantnih i društveno neprihvatljivih sadržaja, pogotovo kada se poduzima zbog materijalne koristi, mora biti sankcionirano. Pritom okolnost da se radi o djelu bez žrtve, jer je “virtualna žrtva” proturječnost po sebi, nije odlučujuća jer interes kaznenopravne zaštite nadilazi interes zaštite konkretne i individualne žrtve, koja ionako kod brojnih kaznenih djela ne postoji ili ju je teško utvrditi (onečišćenja, korupcija itd.). Naposljetku, kazneno pravo osigu-rava temeljnim ustavno zaštićenim vrijednostima zaštitu ne samo od povređiva-nja već i od ugrožavanja, i to ne samo konkretnog već i apstraktnog kod kojeg se radi tek o dalekoj mogućnosti nastupanja posljedice koja ovisi o čitavim nizu čimbenika izvan sklopa obilježja bića ostvarenog kaznenog djela (npr. apstraktno ugrožavanje sigurnosti prometa). To apsolutno negira argument da inkriminiranje virtualne dječje pornografije nije prihvatljivo jer nikakva društve-na šteta nije počinjena (s obzirom na to da nema konkretne žrtve), a da je društvena šteta koja bi mogla biti počinjena (instrumentalizacija virtualne dječje pornografije od strane pedofila radi pridobivanja žrtava, svladavanja inhibicija itd.) tek daleka i neizvjesna moguća činjenica ovisna o neodređenom broju vanjskih i nepredvidivih okolnosti. Preventivna uloga kaznenoga prava u zaštiti temeljnih ustavnih vrijednosti upravo se i sastoji u mogućnosti pravovremenog

djelovanja kako bi se eventualna društvena šteta pravovremeno spriječila. Ovdje se pritom ne radi o antedeliktnoj intervenciji u nešto što nije manifestirano u stvarnom svijetu (*cogitationes poenam nemo patitur*), već o ponašanju koje ima sva obilježja društvene neprihvatljivosti i prema kojem zaštitna funkcija kaznenog prava mora doći do punog izražaja. Osim navedenih, u prilog inkriminiranja virtualne dječje pornografije govore i neki sasvim praktični argumenti. Tako, primjerice, ostavljanje virtualne dječje pornografije s ove strane zakona nesumnjivo otežava postupanje tijela kaznenog progona. Naime, osumnjičeni kod kojih budu pronađeni sadržaji dječje pornografije vrlo bi lako mogli tvrditi da se ne radi o stvarnoj, već o virtualnoj dječjoj pornografiji. U tom bi smislu, a zbog razvoja tehnologije, širenje virtualne dječje pornografije ograničilo izgledu optužbe da dokaže kako se radi o pravoj djeci ili maloljetnim osobama. Naime, ne bi trebalo zanemariti činjenicu da je u spomenutoj akciji s početka priče od ukupno 1.200 spolno zlostavljanje djece na oko 750.000 fotografija tijekom postupka identificirano tek njih tridesetak.

4. KRIMINALIZACIJA POSJEDOVANJA I VIRTUALNE DJEČJE PORNOGRAFIJE U HRVATSKOM KAZNENOM PRAVU

U hrvatskom kaznenom pravu dječja pornografija je inkriminirana u čl. 196. i 197. KZ. U čl. 196. riječ je o iskorištavanju djece i maloljetnih osoba za pornografiju i odgovoran je onaj “tko dijete ili maloljetnu osobu snimi za izradbu fotografija, audio-vizualnog materijala ili drugih predmeta pornografskog sadržaja, ili posjeduje ili uvozi ili prodaje, ili raspačava, ili prikazuje takav materijal, ili te osobe navede na sudjelovanje u pornografskoj predstavi.” Za to je propisana kazna zatvora od jedne do pet godina. Pri upoznavanju djece s pornografijom, novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine kažnjava se onaj tko “djetetu proda, pokloni, prikaže, javnim izlaganjem ili na drugi način učini pristupačnim spise, slike, audio-vizualne ili druge predmete pornografskog sadržaja ili mu prikaže pornografsku predstavu”. Kod oba kaznena djela propisano je obvezno oduzimanje predmeta namijenjenih ili uporabljenih za počinjenje kaznenog djela te obvezno oduzimanje i uništavanje predmeta nastalih počinjenjem kaznenog djela.

Objekt radnje kaznenog djela iz čl. 196. KZ jesu dijete ili maloljetna osoba.³⁸ Naime, čl. 1. Konvencije o pravu djeteta pod pojmom djeteta razumije sve

³⁸ I u slovenskom KZ objekti radnje su djeca i maloljetne osobe:

Prikazovanje in izdelava pornografskega gradiva

187. člen

(1) Kdor osebi, mlajši od štirinajst let, proda, prikaže ali z javnim razstavljanjem ali kako drugače omogoči, da so ji dostopni spisi, slike, avdiovizualni ali drugi predmeti pornografske

osobe mlađe od osamnaest godina života i osigurava im jednaku pravnu zaštitu od različitih oblika seksualnih zloporaba. Već je navedeno da posjedovanje dječje pornografije vrlo često može biti u vezi sa seksualnim zlostavljanjem djece. Osim što je ono dokaz o zločinu jer dječja pornografija i nastaje kao rezultat najtežih zločina seksualnog iskorištavanja djece, dječja pornografija često se koristi i kao sredstvo poticanja djece i maloljetnih osoba da sudjeluju u pornografskoj predstavi ili pristanu na spolni odnošaj s punoljetnim osobama. Hrvatski KZ u čl. 196. inkriminira iskorištavanje djece i maloljetnih osoba za pornografiju između ostalog i u formi poticanja tih osoba da sudjeluju u pornografskoj predstavi, no nije jasno zašto se od toga odustalo u čl. 197. koji zabranjuje da se djeca upoznaju s pornografijom, a ne i maloljetne osobe. Utemeljeno je raspravljati o tome ima li osnove na jednak način štititi djecu i maloljetne osobe jer ove posljednje imaju mogućnost dati pristanak na seksualne odnose, pa čak i na zaključenje braka, međutim, ako je odluka slijediti standard zaštite određen međunarodnim pravom, tada nema razloga taj standard poštovati kad se radi o kaznenim djelima iz čl. 194-196, a od njega odustati kad se radi o čl. 197. KZ.

Najčešći prigovor kriminalizaciji sudjelovanja maloljetnika u pornografskoj predstavi polazi od pretpostavke da je dječja pornografija stalan zapis o zločinu, tj. seksualnom zlostavljanju djeteta (osobe mlađe od četrnaest godina života). Drugačije je, međutim, kada se radi o maloljetnoj osobi. S obzirom na to da je maloljetna osoba sposobna dati pristanak za ulazak u seksualne odnose i da se u tom slučaju neće raditi o seksualnom zlostavljanju, već o dobrovoljnom seksualnom odnosu, postavlja se pitanje je li opravdano kriminalizirati prikaz takvog, u osnovi dobrovoljnog odnosa koji sam za sebe nije kazneno djelo. *Ratio legis* proširenja objekta radnje i na maloljetne osobe jest u zaštiti tih osoba. Premda su one sposobne dati pristanak na seksualni odnos, smatra se da zbog svoje dobi nisu kadre uočiti sve štetne posljedice do kojih u konačnici dovodi izrada i distribucija (osobito komercijalna) pornografskih sadržaja u kojima one sudjeluju. Riječ je o štetnom utjecaju na njihov daljnji psihofizički razvoj, samopoštovanje i socijalizaciju. Stoga se pristanak maloljetne osobe u smislu pristanka oštećenog ne može smatrati razlogom isključenja protupravnosti kaznenog djela iz čl. 196. KZ.

vsebine, ali ji prikaže pornografsko predstavo, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.

(2) Kdor zlorabi mladoletno osebo za izdelavo slik, avdiovizualnih ali drugih predmetov pornografske vsebine, ali jo uporabi za pornografsko predstavo, se kaznuje z zaporom do treh let.

Kazenski zakonik Republike Slovenije /KZ/

(Ur.l. RS, št. 63/1994 (70/1994 - popr.), 23/1999, 60/1999 Odl.US: U-I-226/95)

Sukladno čl. 196. KZ posjedovanje dječje pornografije je kažnjivo bez obzira na to posjeduje li počinitelj pornografski materijal s namjerom daljnje distribucije ili ne. Pritom se "predmetima" pornografskog sadržaja kao objektom radnje tog kaznenog djela smatra materijal bez obzira na to je li u analognom ili digitalnom obliku. Restriktivno tumačenje pojma "predmet" isključivalo bi mogućnost da se pod tim pojmom razumije i materijal u digitalnom obliku (npr. fotografije koje se u digitalnom obliku nalaze u računalu). Iako je razvoj informatičke tehnologije (digitalne kamere, skeneri i sl.) više no ikad relativizirao razliku između digitalnih i analognih formi, nema smisla kriminalizirati nezakonite sadržaje samo ako su prezentirani u analognoj formi. Drugim riječima, to bi značilo da se kažnjava za posjedovanje fotografija dječje pornografije u analognom obliku, no ne i za posjedovanje fotografija koje su skenirane i prenesene u računalu, za što nema apsolutno nikakvog kriminalnopolitičkog opravdanja. Tumačenjem prema kojem je kažnjivo posjedovanje nezakonitih sadržaja bez obzira na njihovu formu omogućava kazneni progon posjedovanja sadržaja dječje pornografije bez obzira na to jesu li ti sadržaji fizički u stolu, ormaru, torbi, računalu, disketi ili nekom drugom fizičkom ili virtualnom prostoru.

Online dječju pornografiju posebno inkriminira čl. 74. Zakona o izmjenama i dopunama KZ³⁹ koji, međutim, ne obuhvaća sve oblike počinjenja kaznenog djela iz st. 1, već samo raspačavanje pornografskog materijala, i to ako je ono počinjeno putem računalne mreže na način da je time omogućen pristup većem broju osoba.⁴⁰ Kako je Hrvatska ratificirala Konvenciju o kibernetičkom kriminalu, preuzela je obvezu uskladiti svoje zakonodavstvo sa svim odredbama te konvencije, uključujući i čl. 9. koji regulira online dječju pornografiju. Predložena izmjena čl. 196. nije sasvim u skladu sa čl. 9. Konvencije jer značajno sužava zonu kažnjivosti. Naime, dok čl. 74. Zakona o izmjenama i dopunama KZ govori o "raspačavanju pornografskog materijala putem računalne mreže

³⁹ U obrazloženju Konačnog prijedloga zakona o izmjenama i dopunama KZ uz čl. 74. navedeno je sljedeće: "Kod kaznenog djela iskorištavanja djece ili maloljetnih osoba za pornografiju posebno je inkriminirano raspačavanje pornografskog sadržaja putem računalne mreže te je i pooštrena kazna s obzirom na vrijednost zaštićenog dobra, način izvršenja i posebnu opasnost ovakvih djela, a u skladu s ratificiranom Konvencijom o kibernetičkom kriminalu." Konačni prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, str. 54.

⁴⁰ Članak 74.

U članku 196. iza stavka 1. dodaje se novi stavak 2. koji glasi: "(2) Ako je raspačavanje pornografskog sadržaja iz stavka 1. ovoga članka počinjeno putem računalne mreže na način da je time omogućen pristup većem broju osoba, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina."

U dosadašnjem stavku 2. koji postaje stavak 3. iza riječi: "počinjenje kaznenog djela iz stavka 1." i riječi: "počinjenjem kaznenog djela iz stavka 1." dodaju se riječi: "i 2.". Konačni prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, str. 15.

na način da je time omogućen pristup većem broju osoba”, čl. 9. Konvencije govori o “distribuiranju ili prenošenju dječje pornografije putem računalnog sustava”, što je širi pojam jer se ne traži da nezakoniti sadržaji takvom distribucijom ili prenošenjem postanu pristupačni većem broju osoba. Naime pod prenošenjem se smatra i slanje dječje pornografije kroz računalni sustav drugoj osobi (makar i samo jednoj), dok predložena izmjena ide za tim da preneseni sadržaj mora postati pristupačan većem broju osoba, što znači barem još jednoj osobi osim one kojoj je sadržaj upućen. Osim toga, pri izradi nacrtu novele KZ zanemarena je i obveza inkriminiranja virtualne dječje pornografije. Krivnja za kazneno djelo iz čl. 196. KZ postoji samo ako je ono počinjeno na štetu konkretnog djeteta ili maloljetne osobe. Premda je Hrvatska ratificirala Konvenciju o kibernetičkom kriminalu koja obvezuje države članke da i taj oblik dječje pornografije u nacionalnim zakonodavstvima propišu kao kazneno djelo, virtualna dječja pornografija nije obuhvaćena izmjenom čl. 196. KZ u konačnom prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, što se može smatrati još jednim značajnim propustom predlagatelja.

5. ZAKLJUČAK

Unatoč razlikama između nacionalnih zakonodavstava u sadržaju i opsegu kriminalizacije različitih aspekata dječje pornografije, može se konstatirati povećana spremnost država da kaznenopravnim mehanizmima spriječe aktivnosti vezane uz dječju pornografiju, pa tako i posjedovanje te virtualnu dječju pornografiju. Posjedovanje dječje pornografije inkriminirano je u tri oblika:

- a) tzv. obično posjedovanje;
- b) posjedovanje radi komercijalne distribucije;
- c) posjedovanje radi nekomercijalne distribucije.

Prihvaćanjem činjenice da je posjedovanje dječje pornografije u biti posjedovanje predmeta nastalog kaznenim djelom te da se kažnjavanjem onih koji posjeduju takve sadržaje utječe na smanjivanje ponude, mnoge su države odlučile inkriminirati najširi oblik posjedovanja - tzv. obično posjedovanje dječje pornografije.

Razvoj tehnologije omogućio je proizvodnju tzv. virtualne dječje pornografije (pseudopornografije) kod koje, za razliku od stvarne dječje pornografije, proizvedeni sadržaji nisu nastali kao rezultat seksualnog iskorištavanja djece ili maloljetnih osoba, već se radi o kompjutorski generiranim sadržajima. Nepostojanje jedinstvene definicije dječje pornografije dovelo je do prijepora u vezi s utvrđivanjem granica slobode izražavanja i zaštite djece i maloljetnih osoba. Premda Konvencija o kibernetičkom kriminalu Vijeća Europe obvezuje države

na propisivanje kažnjivosti virtualne dječje pornografije, ta je obveza ublažena mogućnošću rezerve uz tu odredbu čl. 9. Unatoč tom ograničenju i davanjem prednosti slobodi izražavanja, razvidna je tendencija pojačavanja zaštite djece i maloljetnih osoba ne samo od stvarne štete već i od rizika koji virtualna dječja pornografija nesumnjivo predstavlja.

Hrvatski KZ štiti djecu i maloljetne osobe od štetnog utjecaja pornografskih sadržaja kroz čl. 196. i 197. KZ. Konačnim prijedlogom zakona o izmjenama i dopunama KZ zaštita je proširena i na raspačavanje sadržaja dječje pornografije putem računalnog sustava kojim nezakoniti sadržaji postaju dostupni većem broju osoba. Unatoč predloženoj izmjeni koja je posljedica ratifikacije Konvencije o kibernetičkom kriminalu Vijeća Europe, može se konstatirati da predlagatelj nije u punoj mjeri vodio računa o svim aspektima u pogledu kojih je potrebno provesti usklađivanje. Jedan od tih aspekata jest i kriminalizacija virtualne dječje pornografije koja nije obuhvaćena predloženim izmjenama.

Summary

CHILD PORNOGRAPHY ON THE INTERNET - THE CRIMINALISATION OF POSSESSION AND VIRTUAL CHILD PORNOGRAPHY

The development of modern computer technology and the expansion of the Internet have both contributed to an increase in opportunities for the production and distribution of child pornography. Of the various aspects of this fact, the article focuses on issues of possession of child pornography and so-called virtual child pornography - realistic computer generated images of children engaged in sexually explicit conduct. The author compares Croatian criminal law with relevant international law documents, especially the Council of Europe Convention on Cybercrime.

26. STR. PRAZNA